

**CYRIEL
BUYSSE**
Oorlogsverhalen

Bezorgd door Els van Damme en Yves T'Sjoen

Literatuur in Vlaanderen
1900-1950

LANNOO
CAMPUS

D/2014/45/487
ISBN 978 94 014 2139 3
NUR 301/622

Boekverzorging: Stéphane de Schrevel

© Yves T'Sjoen, Els van Damme & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2014.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en of openbaar
gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op
welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Erasmie Ruelensvest 179 bus 101
3001 Leuven
België

www.lannoocampus.be

Met steun van het Vlaams Fonds voor de Letteren

INHOUDSOPGAVE

Oorlogsvisioenen ——— 7

- I · DE HEEREN BOLLEKENS IN OORLOGSTIJD 9 —
II · HET OORLOGSHUWELIJK VAN MENEER CATHOEN
49 — III · RIKIKI 69 — IV · DE VARKENSKAR 99
— V · IN DE VUURLINIE 102 — VI · BURGERWACHT-
IDYLLE 106 — VII · DE VRIJWILLIGER 110 — VIII · DE
VLUCHT 114 — IX · DE MOEDER 121 — X · SINGEN...
SINGEN...! 127 — XI · DE TERUGKEER 132

Van een verloren zomer ——— 139

- I · VAN EEN VERLOREN ZOMER 141 — II · HET BOEK
VAN DEN SOLDAAT 149 — III · NAAR FRANKRIJK
157 — IV 163 — V 167 — VI · 'LÉÉÉ BOCHES'
174 — VII · PARIJS IN OORLOGSTIJD 181 — VIII ·
NAAR HET FRONT 186 — IX 192 — X 197 — XI 202
— XII 208 — XIII 214 — XIV 218 — XV 223

Nawoord (Anne Marie Musschoot) ——— 229

Editieverantwoording ——— 243

OORLOGSVISIOENEN

[1915]

I · DE HEEREN BOLLEKENS

IN OORLOGSTIJD

Meneer Bollekens, senior, was een rijk, rijk man.

Ook meneer Bollekens, junior, was rijk, doch minder uit zichzelf, dan wel omdat zijn vader zulk een rijk, rijk man was.

Meneer Bollekens, vader, was weduwnaar en meneer Bollekens, zoon, was een gescheiden man.

De scheiding tusschen den zoon en zijn vrouw had plaats gehad terwille van een jeugdige dienstmaagd. De jonge vrouw had dat meisje kort na haar huwelijk in haar dienst genomen en zij was er zeer tevreden over en alles scheen uiterst best te gaan, tot de jonge mevrouw opeens beweerde, dat het niet meer ging en verklaarde dat het meisje dadelijk weg moest. Waarom zij zoo plotseling weg moest lichtte mevrouw Bollekens junior niet nader toe, maar des te krachtiger drong zij aan op onmiddellijk vertrek.

Bollekens zoon kwam tegen dat onverwachte besluit radikaal op.

- Zij zal niet weggaan; er is geen enkele reden om haar te doen weggaan, zei hij, vastberaden.

- Zij zal wèl weggaan; daarvoor is alle reden en dat weet gij beter dan iemand! snauwde de jonge vrouw haar echtgenoot toe.

Bollekens junior, eenige, door zijn ouders zeer verwend zoon, was koppig en tyrannisch. Hij duldde absoluut geen tegenspraak.

- Zij zal *niet* weggaan. Ik ben hier immers de baas! herhaalde hij nog eens, met klemmenden nadruk.

- Dan zal *ik* weggaan, zei de jonge vrouw, in snikken uitbarstend.

- Zoals ge verkiest, had hij ijskil geantwoord.

En zoo was het gebeurd. Na een laatste, heftige scene, had mevrouw Bollekens junior zich eensklaps opgepakt en was zij weggelopen, naar haar moeder toe. En kalm had Bollekens junior het boeltje bij zich opgedoekt en was hij bij zijn vader komen inwonen, met de jonge meid.

Het was een flinke, knappe meid, met roze wangen, lichte oogen en bijzonder mooi, donker haar, dat rechtop kroesde en aan de uitdrukking van haar gezicht en ook aan heel haar uiterlijk iets zeer pikants gaf.

't Was jammer, zei vader Bollekens, dat zijn schoondochter juist zulk een meid had uitgekozen, maar verder bemoeide hij zich liever niet met het geschil: hij was een man van de rust en erg bang voor onaangenaamheden met zijn zoon. Hij deed zijn best om hen weer met elkaar te verzoenen, doch toen hij merkte dat zijn tusschenkomst niets hielp en dat de schoondochter al even stijfhoofdig op haar standpunt bleef als de zoon op het zijne in die netelige meidenkwestie, haalde hij maar machteloos zijn schouders op en lei zich bij den toestand neer. Hij hield nu eenmaal meer van zijn zoon dan van zijn schoondochter, zooals hij trouwens over 't algemeen ook meer van mannen dan van vrouwen hield; hij vond de vrouwen lastig, nesterig, vervelend, drukte-makerig om niets; hij vond ze alleen maar goed in zooverre ze zich gedwee aan de eischen van de mannen onderwierpen en dezen als meesters dienden; en, ofschoon hij de scheiding van zijn zoon uit maatschappelijk standpunt afkeurde en betreurde, toch was hij er niet zoo heel verre van af wel te begrijpen, dat zijn zoon feitelijk meer had aan die knappe, flinke meid dan aan zijn nesterige luxehuisvrouw. Kortom, hij wenschte door die zaak niet langer dan strikt noodig was in zijn gelukkige rijkaards-rust gestoord te worden; en zoo kwam de zoon weer in zijn huis binnen en schikte zich daar zooals 't hem behaagde; en zoo kwam ook de flinke, knappe meid met den zoon mede en nam daar een eenigszins vage positie onder de andere dienstboden aan: linnenmeid, luxe-meid, praat-en-loop-meid; en in de eerste plaats de afzonderlijke meid van den zoon, gelast met zijn bed op te maken en zijn kamers in orde te houden en daarom ook niet naast de andere boden op de bovenste verdieping, maar op een lagere verdieping, in een aparte kamer, slapend.

Het huis dat meneer Bollekens in de stad bewoonde, was een groot en prachtig huis. Hij had het zoo groot en zoo duur laten bouwen, niet omdat hij bepaalde behoefte aan zooveel ruimte en luxe had, maar wel omdat hij geld genoeg bezat om zulk een huis te laten bouwen. Dat was immers bijna een plicht voor een

man van zulk bijzonder groot vermogen. Het huis van meneer Bollekens moest, uiterlijk en innerlijk, voor de oogen van de menschen die hem kenden, en ook wel voor de menschen die hem niet kenden, in verhouding staan tot het fortuin, waarvan hij leefde.

En 't waren verdiepingen en nóg verdiepingen, en 't waren kamers en nóg kamers, allen even ruim en duur gemeubileerd, en allen vrijwel overbodig, want meneer Bollekens bewoonde of gebruikte ze om zoo te zeggen niet. Meneer Bollekens, die zich moeilijk bewoog, had in zijn reuzenhuis niets dan een slaap- en zitkamer, op de eerste verdieping, dicht bij het trapportaal, met een uitzicht op de straat; en een eetkamer in het souterrain, vlak naast de keuken, omdat dit gemakkelijker was voor de bediening en ook omdat de spijzen dan wel altijd warm op tafel kwamen.

Meneer Bollekens was een man van vijf en zestig jaren, groot, zwaar en dik, met rood gezicht en grijze, borstelige haren. Hij had last van allerlei kwaaltjes en kwalen en koesterde zoo goed als geen vertrouwen in de bekwaamheid der doktoren, die hem toch nooit geheel genezen hadden. Hij volgde soms wel voor een poosje hun raad en bevond er zich dan ook wel eens goed mee, maar zoodra er een dag kwam dat hij zich wat minder lekker voelde, gaf hij het dadelijk op en zei dat de doktoren hem verkeerd behandelden.

De heele gezondheidskwestie bestond voor meneer Bollekens hierin, dat hij gezond wilde zijn en blijven, zonder zich in iets te ontzien. Poeiers, drankjes, enz. wilde hij graag genoeg innemen, doch enkel op voorwaarde dat hij dan ook oesters, wild, foie gras, en de daarbij passende wijnen mocht blijven gebruiken. Aan elk dieet had hij den gruwelijksten hekel en bovenal was hij gesteld op zijn dagelijksche, vast-geregelde bezoeken aan zijn eenig geliefd koffiehuis: de Rosbach!

De Rosbach, het welbekend Duitsch bierhuis, bevond zich in een drukke straat, vlak tegenover deze waar meneer Bollekens woonde; en van uit zijn ramen kon hij den witten gasbol zien boven den ingang der vermaarde herberg en de grauw-bestoven sierplanten-in-kuipen, die op het trottoir het terrasje afbakenden. Daar kwam hij driemaal daags zijn biertjes gebruiken: 's ochtends om elf uur, 's namiddags tusschen vijf

en zeven en verder heel den avond, van negen tot laat in den nacht.

Meneer Bollekens, en ook zijn zoon, hielden van alles wat fijn en lekker was: van kreeften en primeurs, van fazanten en patrijzen, van alle mogelijke wild-pasteien en gerechten; zij waardeerden met bijna vrome ontroering het bedwelmend bouquet der aloude Margaux', de als 't ware versche-levenskracht-ingietende rijkheid der bruinroode Nuits' en Vougeot's en de vroolijk-oplachende, gouden tinteling en prikkeling der schuimende Pommery's en Cliquot's; maar na al die weelde van 't fijne en van 't dure, verlangden zij, dorstten zij telkens weer naar het meer alledaagsche en gewone, naar dat heerlijk-koel, schuimend glas donkerbruin bier, zooals de Rosbach, en alléén de Rosbach, het hun geven kon.

Het eerste ochtendglas, om elf ure, werd steeds met kalmen ernst gebruikt. Het had iets rustig-bezadigds, als een ontbijt. Men was nog in de stemming niet. Maar wat de dag ook verder aan genoegens of teleurstellingen bracht, vijf uur, het heerlijk moment van vijf uur helderde alles op en vader en zoon togen gezamenlijk naar de verrukkelijke herberg. De zucht waarmee papa Bollekens zich op zijn vastbewaarde plaats neerzette, terwijl hij uit de hand van den voorkomenden baas zijn pijp ontving, klonk als een gekreun van geluk. Hij kreeg zijn eerste glas en dronk een volle, lange teug, met de tong het schuim van zijn snorren afikkend; de vrienden en stamgasten kwamen binnen en de gelukkige avond begon.

Wat daar al niet besproken en behandeld werd! Het stadsbeheer was er aan scherpe kritiek onderworpen, het staatsbestuur niet minder; autoriteiten werden afgesteld, benoemingen werden gedaan; ministeries omgegooid, andere ministeries in 't leven geroepen. Die heeren wisten alles, álles; niets ontsnapte aan hun scherp-kritisch waarnemingsvermogen en naarmate zij meer dronken werden hun organisatiekrachten helderder en sterker en moest het wel voor luisterende buitenstaanders onverklaarbaar schijnen hoe het mogelijk was, dat zij daar op de banale, harde banken van een herberg en niet in de gemakkelijke kussens van ministerieele fauteuils neerzaten.

De kroegbaas, een Duitscher, met grijs-blond haar en slaperige oogen, hield zich steeds in hun buurt en bediende hen zorgzaam, zonder zich ooit in hun gesprek te mengen of

er schijnbaar eenigszins notitie van te nemen. Hij scheen de verpersoonlijkte-onbeduidendheid, onbeduidend als een dagelijksche plicht, als een abstractie. Hij vulde zijn glazen achter de schenktafel, streek er met een soort van liniaal het overtollig schuim af, overhandigde ze zwiiggend aan zijn kellner, die ze aan de klanten om de tafeltjes ging brengen. Dat scheen zijn eenige bezigheid en eenige reden van bestaan, een machinale taak, die hij als een automaat verrichtte. Het wekte verwondering wanneer men hem iets anders zag uitvoeren en het leek ook gansch ongewoon wanneer hij zich voor iets anders dan zijn zaak interesseerde. Hij had een vrouw, een dikke, ronde vrouw, die meestal in de onderdiepten der Rosbach vertoefde, maar er toch af en toe eens uitkwam, om hem met gewichtig gezicht iets aan het oor te fluisteren. Dan fronsten even zijn wenkbrauwen en keken strak zijn oogen, alsof hem iets onaangenaams werd meegedeeld, en soms verdween hij met haar voor een poosje in de heimelijke kelderdiepten. Maar zoo spoedig mogelijk stond hij weer achter zijn buffet, en wel eens gebeurde het, dat er dan een vreemd bezoeker binnen kwam, die een poosje vertrouwelijk met den baas bleef praten. Het bleek een landgenoot te zijn, een vriend of kennis van vroeger, die hem eens kwam opzoeken. Zij keuvelden bescheiden met elkaar in 't Duitsch en het klonk altijd zoo vreemd, den baas, die toch een Duitscher was, zijn eigen taal te hooren spreken. Hij was daar al sinds zoovele jaren ingeleefd en ingeburgerd, in de groote, Vlaamsche stad; hij sprak zoo vloeiend en natuurlijk de taal van het volk en ook het Fransch, dat het nu ónnatuurlijk scheen, wanneer hij 't Duitsch, zijn eigen taal, gebruikte. En het was ook alsof hij die niet graag meer sprak en ook niet graag zijn landgenooten meer ontmoette: er was iets koels en stijfs in zijn gansche bejegening, zoolang hij zich met hen moest bezig houden, en iets verlichts in hem zoodra zij weg waren, alsof hij dan pas weer zichzelf werd, wanneer hij met zijn goede, trouwe, Vlaamsche vrienden en klanten weer in gezellige intimiteit verkeerde.

Behalve zijn prachtig stadshuis bezat de rijke, rijke meneer Bollekens ook nog een heerlijk buitenverblijf.

Het rees, anderhalf uur van de stad, lieflijk wit en roze, achter schoone, stille vijvers en zacht-glooiende grasvelden, tegen een majestueuzen achtergrond van hooge boomen op.

Zoolang zijn vrouw, die veel van buiten hield, leefde, had meneer Bollekens er geregeld ieder jaar de zomermaanden doorgebracht. Doch na haar overlijden werd het er hem te eenzaam en steeds kortte hij zijn verblijf meer en meer in, tot hij er weldra niet meer verbleef, doch er slechts heen en weer kwam, met zijn rijtuig, bij wijze van uitstapje, elken avond, zelfs in 't heetste van den zomer, naar de stad terugkeerend. De toenemende gehechtheid aan de Rosbach en de vrienden die hij er ontmoette, was daar ook niet vreemd aan; en ten slotte hadden de bezoeken zich bepaald tot drie in de week, na 't middagdutje, tusschen drie en zeven. Meneer Bollekens zoon, van zijn kant, deelde, aangaande de bekoring van het buitenleven, geheel en al de zienswijze zijns vaders; en zoo gingen zij meestal samen, gemakkelijk uitgestrekt op de zachte kussens van den ietwat ouderwetschen landauwer bespannen met twee paarden, wellustig sigaren rookend en zonder inspanning genietend van het mooie weer en de gezonde, frissche buitenlucht. Dan was de knappe meid meestal per trein vooruitgezonden om alles wat op orde te schikken en 't een of 't ander voor hen klaar te maken; en in die enkele uren dat hij op zijn buitengoed verbleef had meneer Bollekens dan ook wel tijd genoeg om met zijn tuinbaas en zijn werklieden te praten en zijn boeren, die bijna allen in den onmiddellijken omtrek woonden, desgewenscht op het kasteel te ontvangen of hen persoonlijk een bezoek te brengen. Tegen het uur van hun vertrek maakte de tuinman een paar mandjes met fijne groenten en vruchten gereed en daarmee vertrok alweer per trein de knappe meid, terwijl de beide heeren, die een hekel hadden aan bagage in hun rijtuig, zich nog eens lui en heerlijk in de kussens achteroverstrekten en onder het terugkeeren naar stad en Rosbach van de zachte, gouden avondlucht genoten.

De Rosbach! Begin, middenpunt en einde van den dag; centrum, navel van het leven! Rustoord van gezelligheid en welgedane vrede; maar ook brouwketel van twistgesprek en stoornis, als daartoe aanleiding bestond!

En er wàs aanleiding, die laatste dagen. In den stillen luister van dien allerschoonsten zomer, terwijl alles alom geluk en vrede scheen te ademen, woei er, van verre komend, een onbestemde angst en onrust over land en stad, die zich daar, in de anders zoo gezellige en zoo veilige Rosbach, bij de bier-tafeltjes omringd door welgedane stamgasten, tot een soort voelbare kwelling scheen te kristallizeeren.

Men sprak er van oorlog, van dreigenden, afgrijselijken, algemeenen oorlog. O, dat lag nog verre, nog heel, héél verre, en het was vaag en twijfelachtig en zou wellicht nooit komen; maar toch: het werkte en knaagde heimelijk; het was aldoor aanwezig, ook als men er niet over sprak; het hing, als een onzichtbare drukking over alles wat daar nu gebeurde.

De een zei: het komt, 't is vast en zeker en het kan niet anders; de ander zei: 't komt niet, het is onmogelijk, de menschen zijn niet gek; maar hij die zei: 't komt niet' vreesde dat het toch wel zou komen; en hij die zei: 't komt wèl' hoopte toch maar, dat het nog niet zou komen.

De baas, doorgaans zoo kalm en zoo bedaard, met zijn grijsblond haar en zijn slaperige oogen, scheen opeens een ander mensch geworden. Zijn oogen waren angstig en onrustig in zijn doodsch gezicht gaan leven; hij stond niet meer als vroeger gansche dagen als gepoot achter zijn schenktafel; zijn dikke, ronde vrouw, die men meestal niet zag, stak nu elk oogenblik haar vettig angstgezicht van uit de kelderdiepten op; en voortdurend kreeg de baas bezoeken van zijn anders zoo ongewenschte landgenooten, waarmee hij stille, heimelijke, blijkbaar zwaarwichtige gesprekken hield.

Eens, op een avond, toen zij aan hun stamtafeltje kwamen zitten, werden meneer Bollekens en zijn zoon niet, als gewoonlijk, door den kellner, maar door den baas zelf bediend.

- Hè, waar is Rudolf dan? vroeg meneer Bollekens verwonderd.

De baas troebleerde zich. Even kreeg hij een vage kleur onder zijn doodsche wangen.

- Hij is weg, bekende hij eindelijk.

- Zoo! En waarom? vroeg meneer Bollekens.

- Hij is naar zijn land terug, antwoordde de baas, blijkbaar gegeneerd.

- Naar zijn land! Is hij dan geen Belg?

- Wel is zijn moeder een Belgische, maar zijn vader is nog een Duitscher, al woont hij bijna op de grens, voegde de baas er als ter vergoelijking bij.

Meneer Bollekens en zijn zoon werden eensklaps ernstig en stil. Hun oogen keken starend op hun bierglas en hun wenkbrauwen fronsten zich.

- Is hij als soldaat opgeroepen? Komt er oorlog? vroeg meneer Bollekens haast fluisterend, met een angsthik in de stem.

- Ach! wel neen, wel neen, wel neen! riep de baas eensklaps ongeduldig-zenuwachtig en bijna boos, alsof zoo iets toch àl te ongerijmd en gek was.

De heeren Bollekens voelden zich eenigszins gerustgesteld en proefden even van hun glas. Maar hun handen en hun lippen beefden en 't was of 't heerlijk bier niet meer zoo lekker smaakte.

- Er komt geen oorlog; 't is maar vage dreiging, verzekerde nog eens de baas en ging achter zijn schenktafel staan.

Doch de onrust zat er nu eenmaal in, en met de onrust en onzekerheid sloop in de eertijds zoo zalige Rosbach een eigenaardig, onnaspeurbaar gevoel van vaag wantrouwen. Niemand begreep eigenlijk waar het zich verschulde, 't was nergens en het was overal; het hing in de lucht, in de beroekte gelagkamer, over 't veranderd gezicht van den baas en zijn vrouw; het zat tot in het heerlijk bier dat zij dronken, en dat wel niet minder smakelijk was, maar toch werkelijk minder lekker smaakte. Eens, op een avond, kwam een der allertrouwste stamgasten, een dikke notaris, binnen, die geheimzinnig naast meneer Bollekens ging zitten en hem aan 't oor toefluisterde:

- Wist gij dat de baas drie zonen in Duitschland heeft?

- Drie zonen in Duitschland! herhaalde meneer Bollekens hevig opschrikkend.

- St! zoo hard niet, hij staat te luisteren, vezelde de notaris. - Drie zonen in Duitschland, die hier dikwijls geweest zijn, zonder dat wij wisten wie ze waren, en die nu alle drie in 't Duitse leger opgeroepen zijn! St! niets zeggen... zwijgen... ik weet het van héél goed part en zal er nog meer van vernemen.

Meneer Bollekens' dikke, knobbeljichtige vingers beefden zenuwachtig om het oor van zijn glas.

Wat was dat nu allemaal? Wat betekende het? Wat moest hij daarvan denken? Ging er nu ellendige, akelige stoornis komen in het zoo gezellig en aantrekkelijk leventje der heerlijke Rosbach?

Als naar gewoonte, dien namiddag, waren de heeren Bollekens, vader en zoon, per rijtuig, naar 't buiten gegaan. Ook de knappe meid was er gekomen en liep reeds te voet het eindje terug, met de groenten- en vruchtenmandjes aan den arm, om bij het kleine station den trein te halen.

Het was een prachtig-mooie dag geweest. In den vroegen namiddag wellicht wel àl te brandend-heet, maar nu, tegen zonsondergang, was het verrukkelijk; en vader en zoon, wellustig op de kussens uitgestrekt, genoten innig. Meneer Bollekens vader keek naar het schoone, rijpe koren, dat golvend over 't stille, weelderige land in het avondrood lag te gloeien en opperde nog eens zijn meening, waarover ze 't vroeger reeds gehad hadden: dat het nu toch werkelijk wel tijd werd om de huur der boeren op te slaan. Meneer Bollekens junior haalde diep aan zijn lekkere sigaar en was het daar volkomen mee eens. Al had men het ook niet noodig om van te leven, toch was er geen reden om zijn pachters te verwennen, meende hij, vooral niet zolang er geen oorlog kwam.

De oorlog! Daar had je 't alweer! Wat werd dat 'n angst en 'n obsessie! Je kon niet eens rustig meer ergens gaan wandelen; je kon niet kalmpjes je glas bier zitten te drinken, of dadelijk drong dat gruwelbeeld, als 't ware van zelf in het gesprek. Vooral meneer Bollekens senior werd er telkens hevig door ontsteld en gansch uit zijn humeur geslagen.

- Zwijg daarover, er komt geen oorlog! beweerde hij nu ook weer, op kwaadaardigen toon, terwijl zijn rood gezicht van ontstemming opzwol en zijn dikke wenkbrauwen zich fronsten.

Zij waren dichtbij 't kleine station gekomen, waar de knappe meid haar biljet moest nemen om naar de stad terug te keeren en de trein naderde reeds in 't verschiep, zoodat de slagboomen der spoorbaan werden neergelaten en het rijtuig eventjes moest wachten. Er is al heel weinig bijzonders aan een locaaltreintje, dat een klein station zal binnenrijden: men let er nauwelijks op. Dit was dan ook 't geval met beide heeren

Bollekens. Zij praatten onverschillig voort over het onderwerp dat hen bezig hield en wellicht hadden zij de aankomst van 't konvooi niet eens met eenige aandacht opgemerkt, als daar niet vóór 't stationsgebouw een dichte schaar van menschen had gestaan, die met blijkbaar gespannen nieuwsgierigheid den trein zagen naderen. Het trof meneer Bollekens vader en hij vroeg aan den wisselwachter, die bij 't seinhuisje stond:

- Wat scheelt er dan? Wat gebeurt er?

- Soldaten, meneer; massa's soldaten, die binnen moeten. De oorlog is verklaard!

Meneer Bollekens en zijn zoon schokten letterlijk van hun zitplaats op. Wat! De oorlog verklaard! Zoo ineens!

- Jawel, meneer, 't bericht is van middag om twaalf uur afgekondigd, verzekerde de wisselwachter. Ziet ge daar al die jonge mannen bij de statie? Die moeten allen mee.

Daverend kwam de trein het stationnetje binnengestoomd. Hij was lang, lang, of er geen eind aan kwam; en uit alle wagens, uit alle raampjes, uit alle portieren hingen risten jonge mannen naar buiten geheld, die zongen en brulden, en armen zwaaiden en stampvoetten en schreeuwden, alsof zij allen wild-krankzinnig waren. De koppen zagen gloeiend-rood van benauwde hitte, opwinding en drank en honderden handen zwaaiden hartstochtelijk met driekleurige vlaggetjes.

Bollekens junior was met één wip uit den open landauwer gesprongen. Hij dacht aan de knappe meid, die met haar groentenmandjes midden in 't afgrijselijk gedrang zou zitten en wellicht geen plaats zou vinden; of vond ze plaats, door al die opgewonden kerels ergerlijk gemolesteerd kon worden.

- Ik ga ze daaruit trachten te halen! riep hij zenuwachtig opgewonden tot zijn vader.

- Dat gaat immers niet! antwoordde vader Bollekens gansch ontsteld en geprikkeld.

Maar Bollekens junior was reeds aan 't rennen. Hij holde, ondanks het formeel verbod van den verwoeden wisselwachter, om den dreunenden trein heen en vloog naar de wachtkamers toe. Te laat! Het stationsgebouw was door gendarmen afgezet en onder donderend joelgedruisch reed de trein weg. Bollekens junior keek peilend door de vensterramen, maar zag de knappe meid niet meer.

- Nom de Dieu!... Nom de Dieu de nom de Dieu! raasde hij woedend in 't rijtuig terugstappend.

In gestrekten draf reden zij naar de stad terug. Meneer Bollekens vader beefde akelig. Meneer Bollekens junior zat stom, met verwrongen, bleek gezicht, op zijn sigaar te bijten.

- Maar dat is toch niet mogelijk! riep af en toe, als in een kreet van opstand, vader Bollekens. En waar hij om zich heen keek, over die schoone, rijke, kalme, gouden velden badend in avondglorie, waar nog zoovele menschen, gansch onbekend met de angstwekkende gebeurtenis, rustig aan den arbeid waren, scheen het schrikbeeld van den oorlog inderdaad iets ondenkbaars, een onding, een onmogelijkheid. Doch naarmate zij dichterbij de groote stad kwamen groeide een onrust, een gejaagdheid, die zich alom scheen te verspreiden. 't Stond op de ernstige gezichten der menschen te lezen, het concentreerde zich in de kleine groepjes die gewichtig met elkaar aan 't praten waren, het liep uiteen met al wat zich bewoog, naar rechts, naar links, langs alle kanten. De heeren Bollekens kwamen twee auto's tegen, in razende vaart, vol militairen, alsof zij reeds, stormenderwijze den vijand te gemoet snelden. En zoodra zij in de voorstad kwamen waren zij midden in een krioelende, geweldig-opgewonden menigte: gesticuleerende mannen met bleeke gezichten en donkere oogen; schreiende, kermende vrouwen met schreiende, kreunende kinders die aan haar rokken hingen; en krantenjongens overal, luid-uitschreeuwend het akelig nieuws, terwijl de losse blaadjes der extra-edities door de handen fladderden en de gretige hoofden dicht op elkaar drongen, om allen te gelijk te lezen.

- Naar huis, naar huis, zoo gauw mogelijk naar huis! vermaande meneer Bollekens zijn koetsier, alsof hij daardoor een ramp voorkomen kon. En de paarden renden in gestrekten draf tusschen de steeds dichterbij elkaar gepakte, opgezweepte menigte, die als 't ware uit den grond scheen te rijzen, die straten en pleinen vulde en in gonzende drommen naar het centrum van de stad toestroomde.

Toen het rijtuig vlak bij huis kwam, in de straat waar zich de Rosbach bevond, was er echter geen doorkomen meer aan. De heeren Bollekens begrepen eerst niet wat er gebeurde; zij merkten slechts een kolossaal gedrang en hoorden enkel 't oproerig gejuw en geloei van de menigte; maar eensklaps

zagen zij den witten gasbol boven den ingang van de Rosbach aan stukken vliegen, en meteen stormde een bende op de herberg af en brak er als een orkaan naar binnen.

Dadelijk stapten de heeren Bollekens haastig uit hun landauwer en gaven den koetsier bevel langs een omweg naar huis te rijden. Het was maar beter op zulke momenten niet in een rijtuig gezien te worden. Angstig door 't gedrang langsheen de huizen schuivend, geraakten zij eenige meters vooruit. Toen stonden ze weer, als vóór een levenden, dreunenden, deinenden muur. 't Geschreeuw klonk overweldigend. 't Was één aanhoudend gebrul en gejouw, terwijl steeds nieuwe benden opdrongen en de spiegelramen aan stukken rinkelden. De politie kwam aangerukt, doch machteloos flikkerden de gewaaide sabels boven de woelende schouders en koppen. De heeren Bollekens zagen vechtende mannen neerstorten en weggesleept worden; en daarbinnen, in de Rosbach, was het als een pandemonium: stoelen, tafels, spiegels, glazen vlogen verbijzeld in de menigte naar buiten; het bier en de likeuren stroomden over de treden in de straat; en heel het terrastuintje met bloemen, sierplanten en tafeltjes was omgekeerd en als onder een storm weggezweept. De heeren Bollekens zagen van op de straat ruwe kerels drank naar binnen hijschen, anderen vochten onder elkaar om het bemachtigen van eetwaren; en plotseling werd een volle ham naar buiten gegooid, waarop het gepeupel in wilde krioeling neerplofte en voor welks bezit het griezelig worstelde, als een bende wolven. Wat er van den baas geworden was, wist niemand. Alleen het rond gezicht der dikke vrouw verscheen een oogenblik met van schrik uitpuilende oogen aan een der bovenramen, maar zulk een woest gebrul steeg op, dat zij onmiddellijk onder angstgegil weer verdween en het raam dichtsloeg.

Toen kwam er eindelijk hulp opdagen: een escadron gendarmen te paard, in vollen draf, met getrokken sabel, de groote berenmutsen, als van woede overeind gerezen haren op hun dreigende koppen. In een oogwenk was de gansche straat schoongeveegd. Een paar roovers, die den tijd niet hadden weg te komen, werden nog gesnapt en dadelijk was de verwoeste Rosbach door een sterke politiemacht afgezet. Meneer Bollekens en zijn zoon, in het portaal van een winkeltje

gedrongen, waren slechts, op gevaar van hun leven af, aan het geweld van de charge ontsnapt.

Meneer Bollekens begreep er niets van, van alles wat daar zoo plotseling gebeurd was. Hij stond te sidderen en te trillen op zijn beenen en hoorde, als in een nachtmerrie, de menschen uit het winkeltje vertellen, dat die baas uit de Rosbach een Duitsche spion was, dat men compromittante brieven in zijn huis gevonden had, dat men in zijn kelder Duitsche wapens en uniformen had ontdekt, en dat hij gearresteerd was, en dat zijn vrouw ook gearresteerd was, en dat ze beiden, den volgenden ochtend, in het stadspark gefusilleerd zouden worden.

Meneer Bollekens senior raasde en zuchtte. Wat leek de gansche wereld plotseling omgekeerd, in een tijdverloop van slechts enkele uren! Zijn vaderland in oorlog, die man uit de Rosbach, jarenlang een trouwe vriend, nu eensklaps een spion en een verrader; en de Rosbach, de dierbare Rosbach zelf, zijn toevluchtsoord, zijn levensvreugd, zijn echte tehuis, in puin en gruis geslagen, vernield, vernietigd! Was er nog wel iets in de wereld vast en veilig, en zou het opgezweepte gepeupel straks ook niet zijn eigen schoone woning stuk gaan slaan, alleen maar omdat hij een trouwe stamgast van de Rosbach was, omdat hij jarenlang op vertrouwelijken en vriendschappelijken voet met den baas uit de Rosbach had omgegaan?

Hij wilde naar huis, hij wilde dadelijk naar huis, en ook zijn zoon, in zenuwachtige overspanning, wilde weg, vol angst en vrees hoe het wel met de knappe meid in dien stampvollen trein met opgewonden soldaten afgeloopen was. Zij staken eerst voorzichtig 't hoofd naar buiten en schoven dan langs de muren weg en 't was hun een verademing toen zij het mooie gebouw nog overeind zagen staan. Meneer Bollekens zoon holde naar binnen, hoorde dat de knappe meid behouden aangekomen was, rende de trappen op, had dadelijk met haar een dringend, vorschend onderhoud. Alles was goed, Goddank; en na al die schrikkelijke emoties ging het leven toch maar weer zijn gewonen gang. De keukenmeid liet zeggen dat het souper al 'n heele poos klaar was en of de heeren asjeblijf aan tafel wilden gaan.

Zeker wilden zij! Zij hadden honger gekregen door al die schokkende gebeurtenissen. Veilig geborgen in hun prachtig huis dat sterk was als een forteres, rijk en gezellig neergezeten

bij een weelderigen disch welken de knappe meid zorgzaam en fijn bediende, voelden zij reeds minder de knellende dreiging der toekomst. Maar de emotie bleef, heel sterk en diep; en terwijl hij met bevende hand het eerste hapje naar zijn mond bracht, werd meneer Bollekens er weer door overweldigd en moest hij vork en mes neerleggen. Het ging niet, hij kón niet eten ofschoon hij rammelde van den honger. En eensklaps werd hij week-weemoedig en barstte in snikken uit, terwijl groote tranen over zijn dikke, roode wangen rolden.

Het was een heele opschudding! De zoon dacht dat zijn vader een beroerte kreeg en snelde hem ter hulp en de knappe meid stond even als versteend van ontsteltenis, met vurige wangen en verschrikte oogen tegen het buffet gedrongen.

Meneer Bollekens bedaarde, doch bleef zijn eten weigeren. Neen, het ging niet, hij kón niet. Zoo iets was in geen jaren gebeurd. De zoon stond er radeloos van en de knappe meid liep eensklaps, als onder den drang eener spontane ingeving, met vlugge schreden naar de keuken toe.

De keukenmeid, amechtig hijgend, verscheen op den drempel der eetkamer.

- Maar meneer toch! Maar meneer toch! riep zij, gansch ontdaan de handen in elkaar slaande. En zij begon een heele reeks fijne schoteltjes op te noemen, die meneer misschien wèl zoude lusten.

- Neen, Marie; neen, Marie; ik kàn niet, ik kàn niet, herhaalde meneer Bollekens bevend en moedeloos.

De meid verdween, als door een onverdiende ramp getroffen, en meneer Bollekens stond zwaar-zuchtend van tafel op.

- 'k Ga naar mijn bed, kreunde hij.

Een stilte van consternatie begeleidde zijn pijnlijken aftocht. Meneer Bollekens zoon steunde zijn vader onder den arm en de knappe meid volgde, schoorvoetend, even haltend op elke trede, als een oplettende en zorgvolle verpleegster.

De dagen die volgden waren dagen van rusteloze agitatie. Al de dienstplichtige mannen hadden hun oproepingsbevel ontvangen en van den ochtend tot den avond en soms gansche nachten dreunde de groote stad onder het onophoudend aankomen en doortrekken van infanteristen, cavaleristen, artilleristen; van paarden, wagens en kanonnen, van honderden en

honderden automobielen, van alles wat de mobilisatie van een gansch veld-en-vestings-leger noodig heeft of met zich mede sleept.

Wat al onverwachte en aangrijpende tafereelen woonden de heeren Bollekens nu voortdurend bij! In hun zelfzuchtig bestaan van rijke renteniers was de wereld tot nog toe voor hen tot het beperkt en bekrompen kringetje hunner vaste, steeds herhaalde genoegens en gewoonten afgebakend geweest; en nu woei daar eensklaps als een felle, forsche adem overheen, die aan alles een nieuwe beteekenis en waarde gaf. Zij voelden dat hun rijke-menschen-leven niets meer was, dat gansch andere, nieuwe krachten hun omgeving beheerden en beheerschten. Zij werden voor het eerst gewaar wat de vaderlandsliefde was, dat ongekend gevoel 't welk tot dus verre voor hen slechts de beteekenis eener van buiten geleerde schoolles had, en dat nu plotseling bestónd, hoog en groot, in forsche schoonheid, diep-ontroerend en tastbaar alles-overweldigend, sinds een gewetenlooze vijand met ruw geweld den dierbaren geboortegrond had durven schenden. Meneer Bollekens en zijn zoon, door nationale liefde beziel, stonden met duizenden anderen uren lang op straat de vertrekkende soldaten toe te juichen, terwijl de tranen in hun oogen kwamen en hun hart van krijgshaftigen trots en glorie bonsde en gloeide.

Dat duurde zoo ettelijke dagen. Toen waren al de troepen weg en 't gewone leven kreeg opnieuw zijn vroegere beteekenis. Wel hielden de oorlogsberichten der couranten er aanhoudende spanning in, doch dat gebeurde nu op verren afstand en van den eigenlijken oorlog was, in de stad die meneer Bollekens bewoonde, voorloopig niets meer te bemerken.

Wat was er dan ook wel veranderd? Feitelijk niets. Meneer Bollekens vader was van zijn eerste emotie heel en al bekomen; meneer Bollekens zoon had zich kunnen overtuigen dat de knappe meid geen ongeval was overkomen; de keukenmeid, een enkel oogenblik van streek toen haar meester zijn avondmaal weigerde, was weer geheel de oude en kookte lekkerder dan ooit te voren; alles, álles in hun leven was 't zelfde gebleven en zij gingen zelfs weer geregeld met het rijtuig naar de mooie buitenplaats; niets was veranderd behalve de Rosbach, de vroeger zoo gezellige, nu kort en klein geslagen Rosbach, die met haar

dicht-gespijkerde deur en ramen een droevig toonbeeld van vernieling en verlatenheid geworden was.

Bollekens vader en zoon, evenals de dikke notaris, evenals al de andere trouwe stamgasten, waren nu verwoed op de Rosbach, hadden geen woorden van verachting en van haat genoeg om er de Rosbach mee te brandmerken. Die schandelijke spionnen, die gemeene bandieten, wat hadden zij hun trouwe, vaste klanten, die jarenlang hun beste vrienden waren, bedrogen en verraden! Allerlei tegenstrijdige geruchten waren in omloop: de baas en zijn vrouw waren werkelijk gearresteerd en beiden op een vroegen ochtend in het park gefusilleerd; de baas was gearresteerd en gefusilleerd, maar zijn vrouw was in vrijheid gelaten; de baas was gevlucht en zijn vrouw was alleen in de kroeg overgebleven waar ze zich verscholen hield. Dat alles werd verteld en niemand wist er 't ware van. De gansche voorgevel van de Rosbach was met een planken beschot afgeslagen en een politie-diender hield er streng de wacht voor. Meneer Bollekens vader had hem reeds een paar keer ondervraagd, maar de stugge man liet absoluut niets los. Hij wist in 't geheel niets mee te deelen; zijn opdracht was de Rosbach te bewaken; dat deed hij en verder ging het hem niet aan en als die heeren er meer van wenschten te vernemen, dan moesten ze zich maar tot de stedelijke overheid wenden.

Tot de stedelijke overheid! De heeren Bollekens vader en zijn zoon, en ook de dikke notaris en de verdere stamgasten hadden al heel weinig relaties met de stedelijke overheid. De dikke notaris had eens van verre gepoogd een der wethouders te polsen, maar was barsch en leelijk afgescheept geworden. En toch: zij hadden 't zoo graag willen weten, want er was iets, iets dat ze werkelijk met geen woorden konden uitdrukken en dat hen toch zoo hevig en zoo kwellend plaagde. Die heeren durfden het onderling aan elkaar niet en aan zichzelf nauwelijks bekennen: zij misten de Rosbach. Zij hadden behoefte aan de Rosbach; zij werden ziek en bedroefd omdat ze 't heerlijk bier van de Rosbach niet meer mochten drinken!

Het was geen kortswijl, geen eigenzinnige gril; maar werkelijk een tyrannisch-dwingende behoefte. In al die lange jaren van dagelijksch trouw daar komen was het een manie geworden, iets dat zij hebben móésten om voldaan te kunnen leven. Er waren andere koffiehuzen genoeg in de stad en om

beurten hadden zij er reeds velen ‘geprobeerd’; doch niets voldeed, overal grijnsde dadelijk de teleurstelling tegen. Er was maar één Rosbach, maar één enkel kroegje waar ze ’t dol gezellig hadden, maar één enkel soort bier waarnaar zij verlangden en snakten en waar hun maag naar grolde van graagte: het heerlijke bier van de Rosbach!

Voorals mennee Bollekens vader voelde zich weldra zeer ongelukkig en ontredderd. Vele van die andere heeren hadden nog hun bezigheden waar te nemen; maar hij had niets, wist in ’t geheel niets aan te vangen met de lange uren die hij anders aan het pleisteren in de Rosbach besteedde. Het ging niet alleen op zijn moreel, maar ook op zijn fysiek gestel noodlottig inwerken; en nu kreeg hij eens aan eigen proefneming de glasheldere ervaring welke ezels toch de doctoren waren. Zij hadden hem zóó dikwijls verboden het bier van de Rosbach te drinken omdat het fataal was voor zijn knobbeljicht; wenu: sinds meer dan een week dat hij geen druppel meer geproefd had, leed hij folterpijnen en stonden zijn vingers en zijn teenen kromgetrokken van de kalkaanzetting. Was dit geen duidelijk bewijs, dat het bier van de Rosbach hem niet alleen geen kwaad deed, maar dat hij het bepaald noodig had voor zijn gezondheid?

Hij begon daarover zwaar te tobben. Was er nog maar een ander Duitsch bierhuis geweest in de stad, waarvan de baas zich niet als spion en landsverrader had gedragen! Maar overal was het ’t zelfde geweest en overal werd de boel ook stuk geslagen. Iedere kneip was als een spionnen-nest vernietigd. Meneer Bollekens voelde zich het slachtoffer van een toestand waarin hij niets geen persoonlijke schuld had. Zijn gezondheid moest lijden, zijn leven moest wellicht ten onder gaan door de misdaad welke anderen bedreven hadden!

Hadden zij werkelijk die schandelijke daad bedreven? Soms, in sombere wanhoopsuren, ging meneer Bollekens daar wel aan twifelen. Was het wel voldoende bewezen, bewezen, dat de baas uit de Rosbach verraad had gepleegd? Was men niet veel te gauw, met ruw geweld, tegen hem te keer gegaan, alleen omdat hij Duitscher was? En wat was er nu eindelijk van aan, van al die tegenstrijdige verhalen: dat hij en zijn vrouw gefusilleerd waren; dat ze niet gefusilleerd maar wel gevluht waren; dat ze niet gevluht, maar zich nog steeds, als